

ПСИХІКА дошкільника

Маленька дитина часто не може збагнути своїх власних незрозумілих питань і описати дії, а дорослі не все можуть адекватно зрозуміти. Тому, щоб зрозуміти стан маленької дитини, потрібно спостерігати за її діями. І підсумком цієї кропіткої роботи, може стати обстеження психіки дитини. Це важлива процедура, яку варто робити, не очікуючи явно виражених ускладнень у розвитку психіки дитини. Краще попередити наявні недоліки, ніж потім їх виправляти.

Обстежуємо граючись

Правила обстеження психіки

У віці від 1-го до 3-х років відбувається активний розвиток психіки дитини, який впливає на майбутній розвиток та становлення творчих здібностей людини. Тому у ранньому дитинстві потрібно регулярно здійснювати обстеження стану психічних функцій малюка. **Батькам і вихователям корисно знати, що це обстеження здійснюється за певними правилами.**

ПЕРШЕ ПРАВИЛО

Доросла людина, яка виконує цю роботу, не повинна викликати у малюка неприємних емоцій. Це має бути «добра тьотя», а не «недосолений суп». Однак слід зважати на те, що захоплено-позитивна реакція дитини на дослідника, так само як і негативна, є суттєвою перешкодою для оцінювання стану психіки малюка. Тому найсприятливішою умовою є та, за якої дитина довірятиме дорослому, почне контактувати з ним, але швидше віддасть перевагу іншим заняттям, ніж спілкуванню.

ДРУГЕ ПРАВИЛО

Обстеження психіки слід проводити тоді, коли дитина фізично здорова і не відчуває фізичного дискомфорту. Через почуття голоду, бажання спати або замочені штанці результати дослідження можуть бути іншими, ніж ми очікували.

ТРЕТЄ ПРАВИЛО

Не можна для проведення обстеження відривати дитину від цікавого, на її погляд, заняття. Реакція невдоволення гальмує вияв інтелекту. Батьки, лікар або вихователь мають спочатку зосередити увагу дитини на своїх діях (зацікавити її), знайти з дитиною спільну мову, вже потім братися до роботи.

ЧЕТВЕРТЕ ПРАВИЛО

Обстеження має відбуватися в ігровій, невимушеній формі. Воно полягає у тому, що дорослий повинен пропонувати малюку виконувати те чи інше завдання. Від дитини не можна вимагати і тим паче наказувати виконувати завдання. При правильному виконанні роботи малюк отримує від неї насолоду і всіляко висловлює позитивні емоції від своєї діяльності. Заняття має подобатися дитині, оскільки результат дій, як правило, не має для неї жодного сенсу.

П'ЯТЕ ПРАВИЛО

Потрібно наперед визначити, чи є у цієї дитини виразні здібності для виконання завдань. Безглуздо, приміром, малюку з порушенням моторики пропонувати збудувати будиночок із кубиків (оцінка рівня узагальнень у завданні «яким буває будиночок»), а дитині із серйозними порушеннями мовлення — розповісти про будинок (з тією самою метою у тому самому завданні).

ШОСТЕ ПРАВИЛО

Якщо у дитини підвищена психічна збудливість, то більшу частину завдань слід проводити у формі стороннього спостереження за її самостійною поведінкою. У цьому разі дорослий лише дає у розпорядження маленькому діячеві різноманітний ігровий матеріал. Дитина використовує всі предмети на свій розсуд. Інформація про психіку дитини — у виборі, що вона зробила, формах діяльності та стійкості уваги до обраних предметів.

СЬОМЕ ПРАВИЛО

При підвищеній психічній виважливості малюк швидко втомлюється і не може тривалий час зосереджувати свою увагу на одному й тому самому об'єкті. Тоді завчасно обмежують час обстеження або ділять дослідження на певну кількість коротких сеансів. Також варто пам'ятати, що кожен сеанс має бути для дитини завершеним завданням. Крім цього, дорослий під час роботи з дитиною, яка швидко втомлюється, зобов'язаний виявленням схвалення стимулювати виконання нею запропонованого завдання.

Етапи обстеження психіки дитини

Обстеження стану психіки дитини раннього віку є комплексним. Воно складається з кількох незалежних один від одного етапів.

ПЕРШИЙ ЕТАП полягає у спостереженні за діяльністю малюка з різними предметами та іграшками.

Предмети та іграшки, що їх пропонують дитині, мають бути різними за величиною, формою, кольором, функціональним призначенням, характером поверхні. Із 5—10 предметів та іграшок доцільно скласти кілька наборів. Розглянемо їх використання на прикладі.

Дитині пропонують перший набір. Протягом 5—10 хв малюк грається з предметами, а дорослий спостерігає за цим. **Важливо зафіксувати у формі записів:**

- чи виявляє дитина цікавість до цих предметів та іграшок: через кілька хвилин після початку спостережень дитина звернула на них увагу, тобто подивилася на них і зупинила свій погляд, потяглася до них, узяла до рук;
- який вибірковий інтерес дитини до елементів набору: віддає перевагу певному кольору чи величині, близькі предмети чи віддалені, знайомі предмети чи незнайомі; яким предметам більше радіє: пустотілим іграшкам (кубикам) чи тим, які потрібно складати (пірамідкам), тим, які звучать, чи «мовчазним» тощо;
- як довго у дитини триває інтерес до обраних предметів та іграшок: за тривалістю часу приділення уваги об'єкту, який дитина самостійно виділяє з набору, можна визначити, чи цікавить її об'єкт, а також ступінь її активності та наполегливості;
- як дитина виявляє інтерес до об'єкта: дивиться, бере до рук, перекладає з руки в руку, намагається розібрати, пробує на зуб та язиком тощо.

Після невеликої перерви, що становить кілька днів, **спостереження за описаною програмою повторюють**, використовуючи другий набір. Отримані результати кількох сеансів узагальнюють і передають фахівцям, які порівнюють їх із віковою нормою.

ДРУГИЙ ЕТАП визначення розвитку психіки дитини — це результати виконання нею спеціальних завдань. **Під час цих випробувань важливо, щоб дитину від завдань ніщо не відволікало:** ні іграшки, ні голосні та пронизливі звуки або яскраві світлові плями, ні поява у кімнаті улюбленої бабусі. Єдиним цікавим об'єктом для малюка у момент дослідження має стати експериментатор, власне, його завдання.

Варто пам'ятати про те, що в ранньому дитинстві дитина здатна виконувати завдання дорослого лише за умови співробітництва. Тому експериментатор не повинен уникати спілкування з малюком тоді, коли той зайнятий виконанням завдання.

Проведення занять цього етапу потрібно заздалегідь продумати та підготувати: дібрати картинки, іграшки, предмети тощо. У період підготовки дорослі мають виявити певні творчі здібності, спрямовані на досягнення кінцевої мети.

Під час виконання завдань визначають:

- чи впізнає дитина знайомий їй предмет (наприклад, м'ячик) у вигляді його зображення на картинці, чи може назвати намальований предмет («що це?»), або пізнаване показує лише мімікою (погляд на м'ячик, що лежить у кутку кімнати) чи жестом (показує пальчиком на м'ячик, що лежить у кутку кімнати);
- чи здатна дитина виконати просте завдання за зразком, який запропонував дорослий (наприклад, зібрати з кубиків такий самий будинок, який щойно на її очах зібрав дорослий);
- чи орієнтується дитина у просторі («де у нас верх?»);
- чи здатна дитина розрізнати прості геометричні фігури (наприклад, круглі отвори в дошці одразу закриває кружечками без пробного прикладання трикутників);
- чи може дитина зібрати знайоме їй зображення (наприклад, простий великий пазл) після того, як у неї на очах дорослий розібрав це зображення на кілька (не більше шести) приблизно рівних частин;
- чи розуміє дитина звернене до неї неголосне і чітке мовлення (прослуховування коротеньких казок «Про курочку Рябу» або

«Ріпку» чи невеличких дитячих віршиків з подальшою бесідою про героїв, сюжет, розуміння, почуття тощо).

Виконання малюком спеціальних завдань варто поєднувати зі спостереженням за тим, як відбувається робота. **У результаті експериментатор отримає відповіді на додаткові запитання:**

1. Наскільки дитина виявляє свою пізнавальну активність та ініціативу? Чи ставить уточнювальні запитання? Чи знаходить неподібні на зразки варіанти рішень?

2. Чи може дитина під час роботи керувати своєю поведінкою? Чи концентрує увагу на виконанні завдання? Чи робить нові спроби після невдачі?

3. Яка продуктивність дитячої діяльності? Чи доводить до кінця розпочате складання з кубиків будиночка без допомоги дорослих, чи може покинути це заняття на проміжному етапі і повернутися до нього тільки за порадою дорослого?

4. Які завдання дитина виконує легше, а отже, з меншою кількістю помилок і за менший відтинок часу: ті, які потребують словесної інструкції («збери такий самий будиночок із цих кубиків»), або ті, які виконуються без неї («зроби такий самий»)?

5. Із радістю чи роздратуванням сприймає дитина прохання дорослого «розкажи, що ти робиш»? Пришвидшує чи уповільнює роботу дитини її розповідь?

Зрозуміти світ, у якому живе дитина, визначивши його координати, розуміти, як вона ними керується, — важливе завдання у пізнанні стану та природних потенцій її психіки. Спостерігаючи за дитиною, ми повинні ретельно аналізувати і фіксувати наші спостереження.

Такі обстеження за допомогою спеціальних завдань варто повторювати не частіше рази на місяць, щоб у малюка не вироблялися умовні рефлексії на типи завдань. Відносна рідкість експериментального дослідження дає змогу також побачити якісні зміни в діяльності дитини (наприклад, виявлення елементів індивідуальної творчості) та її мовленнєвому супроводженні. Щоб картина була повнішою, уже при першому обстеженні слід звернути увагу і на творчі прояви дитини, і на її спонтанне мовлення.

ТРЕТІЙ ЕТАП оцінки стану психічних функцій дитини другого (або третього) року життя дає аналіз її стосунків з дорослим, який проводить дослідження.

При цьому звертають увагу на таке:

- як дитина реагує на пропозицію допомоги дорослого (радіє їй чи обурюється з цього приводу);
- наскільки продуктивно дитина здатна використовувати допомогу дорослого, його поради, похвалу, зразки виконання дій для розв'язання задачі;
- чи стежить дитина під час розв'язання задачі за реакцією дорослого: дивиться в його бік, реагує або на зміни виразу обличчя дорослого, або на його жести;
- чи звертається дитина за допомогою до дорослого поглядом, жестом, словами.

Здійснення широкої програми вивчення малюка допоможе вам краще зрозуміти його справжні можливості та індивідуальні особливості. Без такої інформації неможлива правильна об'єктивна оцінка розвитку дитини. Тому знання її можливостей допоможе батькам і вихователям уникнути багатьох непорозумінь, розкриє для батьків творчі здібності дитини, що обов'язково позначиться на її розвитку.

Олександр КОЧЕРГА,

заступник директора з навчально-методичної роботи ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка, канд. психол. наук, доцент

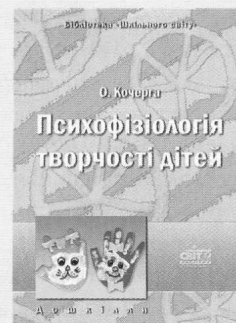
На Вашу книжкову полицю

Олександр Кочерга

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ

У посібнику розглянуто фізіологічні та нейронні механізми становлення дитячої творчості. Дошкільний вік — це час, коли у дитини відкриті «канали сензитивності» до багатьох видів діяльності. Це важливий та визначальний період активної дії енергопотенціалу, психомоторики дитини, що, насичуючи мислення, почуття та уяву, допомагає дитині у становленні та розвитку її критичності.

Для вихователів, учителів, медичних сестер ДНЗ, практичних психологів, соціальних педагогів, слухачів курсів підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти та батьків.

Замовити книжки видавництва «Шкільний світ» можна за тел. **0-44-284-24-50**

або надіславши **sms-повідомлення** такого змісту: «Хочу замовити книжки» на номер **0-67-408-84-73**, або **електронним листом** на адресу **metodika@meta.ua** (обов'язково вкажіть свій телефон), або **через представництва в областях**